

UNIVERSITATEA CREȘTINĂ «DIMITRIE CANTEMIR»

FACULTATEA DE ISTORIE

Corneliu Beldiman

ISTORIA VECHĂ A ROMÂNILOR

DATELE

Copyright © 2008, **Editura Pro Universitaria**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

Editurii Pro Universitaria

Nici o parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al

Editurii Pro Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BELDIMAN, CORNELIU

Istoria veche a românilor : datele / Corneliu
Beldiman. – București : Universul Juridic, 2008

Bibliogr.

ISBN 978-973-129-178-9

94(498)(075.8)

OBIECTUL ȘI PERIODIZAREA ISTORIEI VECHI A ROMÂNILOR

Istoria veche a românilor studiază fenomenele și procesele istorice care s-au desfășurat în spațiul carpato-dunăreano-pontic începând cu aproximativ 1,5/1 milion de ani până la sfârșitul sec. al VI-lea d.Chr., când este atestată existența străromânilor ca entitate etnică. Aria de desfășurare a fenomenelor și proceselor istorice pe care le abordăm în prezentul context a cuprins teritoriile străbătute de rețeaua hidrografică avându-și obârșia în coroana carpatică, iar vărsarea în Dunăre sau Marea Neagră. Limitele răsăriteană și apuseană ale acestui teritoriu sunt reprezentate de bazinele Nistrului și Tisei. Munții Carpați au reprezentat axa de convergență a civilizațiilor succedate în spațiul românesc din zorile umanității.

Periodizarea istoriei vechi trebuie să țină seama, deopotrivă, de criteriile arheologice (acestea urmăresc, mai ales, evoluția culturii materiale și spirituale), de cele sociale și economice (care au în vedere evoluția formelor de organizare social-economică a comunităților umane), precum și de evenimente istorice cruciale (organizarea politico-statală a geto-dacilor, cucerirea parțială a teritoriului dacic de către romani și organizarea provinciei Dacia, etnogeneza românească). Între perioadele și etapele stabilite pe aceste căi nu există limite cronologice stricte, deoarece tranziția se face, în cele mai multe situații, gradual. Periodizările propuse au rolul de sistematizare relativă a imensului material factologic și de sesizare a elementelor noi, impuse treptat în evoluția istorică a diferitelor comunități umane.

O primă mare etapă include preistoria (epoca pietrei) și protoistoria (epoca bronzului și prima epocă a fierului). În aceste epoci progresul istoric este, în general, lent. O relativă accelerare se observă de abia după descoperirea și extinderea metalurgiei bronzului și, mai ales, a fierului.

A doua etapă este cea a organizării social-politice și statale geto-dacice, corespunzând celei de a doua epoci a fierului (Latène). Și aici se conturează o perioadă de formare treptată a structurilor societății geto-dacice, urmată de perioada clasică a statalității și civilizației geto-dacice (perioada Burebista-Decebal).

A treia mare etapă a istoriei vechi o reprezintă etnogeneza românească, având, la rândul ei, două mari perioade: a. stăpânirea romană în Dacia – moment ce marchează realizarea simbiozei daco-romane, ca temelie a etnogenezei românești. Această perioadă durează circa șase secole în regiunile din dreapta Dunării și mai puțin de două secole în cea mai mare parte a teritoriilor nord-dunărene ale Daciei; b. etapa finală a etnogenezei românești (sec. al IV-lea – al VI-lea), timp în care populația daco-romană și-a găsit treptat identitatea între celelalte popoare europene (formate la începuturile evului mediu), afirmându-se, spre sfârșitul mileniului I, și pe plan politico-statal.

Dificultatea stabilirii unei cronologii absolute pentru istoria veche a românilor, unanim acceptate (exprimată în unități de timp calendaristice: an, deceniu, secol, mileniu) este

determinată de faptul că izvoarele scrise păstrate nu oferă date suficiente, iar datarea surselor arheologice lasă loc interpretărilor, de multe ori divergente.

Pe durata istoriei vechi, urmare a imposibilității de a stabili întotdeauna cronologia absolută, se utilizează și cronologia relativă, care fixează, pe scara temporală, locul unui fenomen istoric în funcție de altul (utilizând termeni comparativi, precum: mai vechi, mai nou, contemporan, anterior, posterior, simultan etc.).

Periodizarea istoriei vechi și datele cronologiei relative și absolute se prezintă, schematic, potrivit datelor din tabelul de mai jos (Ma = milioane ani; Ka = milenii; BP = Before Present).

Preistorie	Epoca pietrei	Paleolitic	Inferior		1,5/1 Ma-120/100 Ka BP		
			Mijlociu		120/100-33/30 Ka BP		
			Superior		33/30-13 Ka BP		
				Epipaleolitic			13-10 Ka BP
				Mezolitic			10-8,5 Ka BP
			Neo-eneolitic	Neolitic			6600/6500-5000 î.Chr.
		Eneolitic				5000-3500 î.Chr.	
Protoistorie	Epoca bronzului		Timpuriu		3500-2200 î.Chr.		
			Mijlociu		2200-1500 î.Chr.		
			Târziu		1500-1200/1150 î.Chr.		
	Epoca fierului	Prima epocă a fierului (Hallstatt)	Timpurie		1200/1150-850/800 î.Chr.		
				Mijlocie	850/800-650 î.Chr.		
				Târzie	650-450/400 î.Chr.		
			A doua epocă a fierului (Latène)	Timpurie		450/400-300 î.Chr.	
					Mijlocie	300-150 î.Chr.	
					Târzie	150 î.Chr.-106 d.Chr.	
	Istorie antică		Epoca romană		106-271/275 d.Chr.		
Epoca postromană				271/275-sec. VI d.Chr.			

PĂMÂNTUL ROMÂNESC

Poziția geografică la scară continentală și-a pus amprenta asupra desfășurării istoriei spațiului românesc. Situat în sud-estul părții centrale a Europei, pământul românesc este străbătut de paralela de 45° și de meridianul de 25°. Acest teritoriu măsoară actualmente 237.500 km². El se leagă de două mari limite geografice: 1. aceea a Europei răsăritene, traversând istmul ponto-baltic, zonă de pătrundere a fluxurilor migratorii spre vest; 2. aceea a Peninsulei Balcanice și Anatoliei, în sud și sud-est. Aceste regiuni s-au aflat, permanent, în strânse legături de natură economico-socială, politică și culturală de-a lungul tuturor etapelor istorice.

Teritoriul României se caracterizează prin prezența a trei elemente geografice majore. Primul dintre ele, lanțul Carpaților, aflat în regiunile noastre în zona sa de maximă dezvoltare, generează marea varietate de relief a țării. În jurul acestui lanț se grupează ținuturile mai joase de dealuri și câmpii. Al doilea element, cursul inferior al Dunării, adună aproape toate apele curgătoare ale spațiului românesc. Ultimul element este Marea Neagră, cu litoralul său vestic; ea este o mare continentală, legată prin strâmtorile Bosfor și Dardanele și, apoi, prin Marea Mediterană, de Oceanul Planetar. Astfel, sintagma *spațiu carpato-danubiano-pontic* este consecința firească a reflectării acestor caracteristici fizico-geografice de bază.

Trăsăturile proprii de peisaj ale teritoriului României rezultă din îmbinarea acestor elemente geografice și creează condiții de viață propice. La aceasta adăugăm manifestarea, în aceste regiuni, a unor influențe climatice și floristic-faunistice venite din celelalte sectoare ale continentului: stepa dinspre est în Dobrogea, estul Câmpiei Române și sud-estul Podișului Moldovei; masele de aer rece și dens din părțile Siberiei și ale nordului european în Moldova și nord-estul Transilvaniei; influențele climatice mediteraneene și oceanice în Banat și Oltenia.

Din punctul de vedere al reliefului, România prezintă trăsături de unitate întâlnite mai rar în alte arii geografice. Unitate teritorială nu înseamnă însă omogenitate sau uniformitate în trăsăturile naturii locurilor, ci este marcată de diversitatea părților componente, prin geneza lor, prin resursele lor naturale, prin producția lor specifică și, ca urmare, prin instaurarea unor relații complementare între regiuni. Expresia *unitate în diversitate* exprimă realitatea îmbinării unor regiuni complementare diverse, care, la un loc, alcătuiesc o unitate teritorială; aceasta își poate acoperi, pentru propria populație, prin resurse naturale bogate și prin producție, necesarul de hrană, energie și materii prime. Această caracteristică a marcat, în mod fundamental, dinamica și specificul locuirii spațiului carpato-danubiano-pontic, în toate epocile istorice.

În ansamblu, relieful spațiului nostru prezintă o armonie și o proporționalitate remarcabile: Carpații, împreună cu Subcarpații, formează 34% din teritoriu, dealurile (exclusiv Subcarpații) și podișurile 37%, iar câmpiile circa 29%. Specifică este simetria după care se grupează principalele zone de relief: marea depresiune centrală a Transilvaniei este înconjurată de cununa Carpaților. Acești munți, de înălțime medie (cu vârfuri de peste 2.500 m),

sunt străbătuți de numeroase trecători, facilitând legăturile transmontane și cuprind depresiuni bine populate. În prezent, 12 trasee ale căilor ferate și peste 30 de șosele străbat munții, înscriindu-se, de cele mai multe ori, pe traseele vechilor căi de legătură din preistorie, epoca antică și medie. Spre exterior, ca o treaptă mai joasă, alcătuită din culmi și depresiuni strâns articulate între ele, se desfășoară Subcarpații, apoi regiunile de podiș și colinare. Spre periferiile de sud și de vest, altitudinea coboară, teritoriul țării terminându-se cu marile câmpii (Câmpia Română și Câmpia Tisei), având soluri fertile, folosite pentru culturi agricole și păstorit. Acestea au fost expuse din preistorie invaziilor ori expedițiilor războinice. Dincolo de Dunăre, în sud-est, teritoriul României include Podișul Dobrogei și Dobrogea de Nord. Țărmlul Mării Negre, propice navigației, a folosit, de peste două milenii și jumătate, amplasării instalațiilor portuare.

O caracteristică fundamentală a actualului spațiu românesc rezidă în aceea că el este aproape pretutindeni locuibil. Carpații și Subcarpații au devenit regiuni intens umanizate, atât datorită altitudinii relativ reduse, cât și prin ampla lor fragmentare, cu numeroase depresiuni interioare (în Carpații Orientali, de pildă, depresiunile ocupă 20% din suprafață); la acestea se adaugă numeroase văi largi, cunoscute sub denumirea populară de câmpulunguri, răspândite din Maramureș și Obcinele Bucovinei până în Subcarpații Getici.

Din plastica reliefului României se desprind, astfel, următoarele trăsături esențiale: o incintă intracarpatică (Depresiunea Transilvaniei), apărută la est și sud de munți, deschisă la nord-vest prin poarta someșană; ținuturi deluroase, împădurite, străbătute de văi și intens populate; câmpii larg deschise. Pătrunderea în Câmpia Română s-a făcut prin regiunea dintre curbura Carpaților și cotul Dunării, la Galați.

Cursurile de apă sunt aproape toate colectate direct sau indirect de Dunăre. Acest mare fluviu european udă teritoriul României pe 1.075 km (38% din lungimea lui totală). Râurile interioare formează o rețea amplă, dispusă divergent din Carpați și se adună în cunună la periferii. La rețeaua de râuri se adaugă lacurile, diferențiate pe trepte de relief. În munți se găsesc lacurile din circurile glaciare, mai frecvente în Carpații Meridionali și în Munții Rodnei. În zona dealurilor și a câmpiilor, în afara numeroaselor iazuri se află marile lacuri din categoria limanelor fluviale, ca acelea de la Snagov și Căldărușani, la nord de București.

În forme apropiate celor actuale, vegetația și fauna s-au constituit relativ târziu, după ultima glaciație cuaternară și s-au definit în Holocenul mediu. Covorul vegetal este dispus în etaje, din zona montană până la Dunăre și Mare. Masivele păduroase au caracterizat spațiul românesc de la începuturile holocenului și până în sec. al XVIII-lea, când au început defrișările masive, accentuate în secolul următor. Fauna bogată (mamifere, pești, păsări) însoțește mediul forestier sau de câmpie, constituind o sursă exploatată economic în mod constant. Solurile de pe teritoriul României cuprind toate clasele specifice zonei temperate, majoritatea fiind caracterizate printr-o fertilitate medie și înaltă, fapt care și-a pus amprenta asupra economiei în preistorie și antichitate. Alături de solurile fertile, de faună și floră, trebuie să amintim alte resurse naturale importante, exploatate din preistorie, cele ale subsolului, de la silex la minereurile neferoase (cupru, aur), minereuri de fier, sare etc.

Pământul românesc este legat de Europa Centrală prin marea arteră a Dunării; bazinul Mării Negre asigură menținerea contactelor cu Orientul. Istoria și civilizația acestui pământ vădesc, astfel, elemente aparte, dobândite prin deschiderea deopotrivă spre Europa (vest) și spre Asia (est și sud-est).

Fig. 1. Spațiul carpato-danubiano-pontic.

Fig. 2. Vatra civilizației geto-dacice (sec. al II-lea î.Chr. – I d.Chr.).

Fig. 1

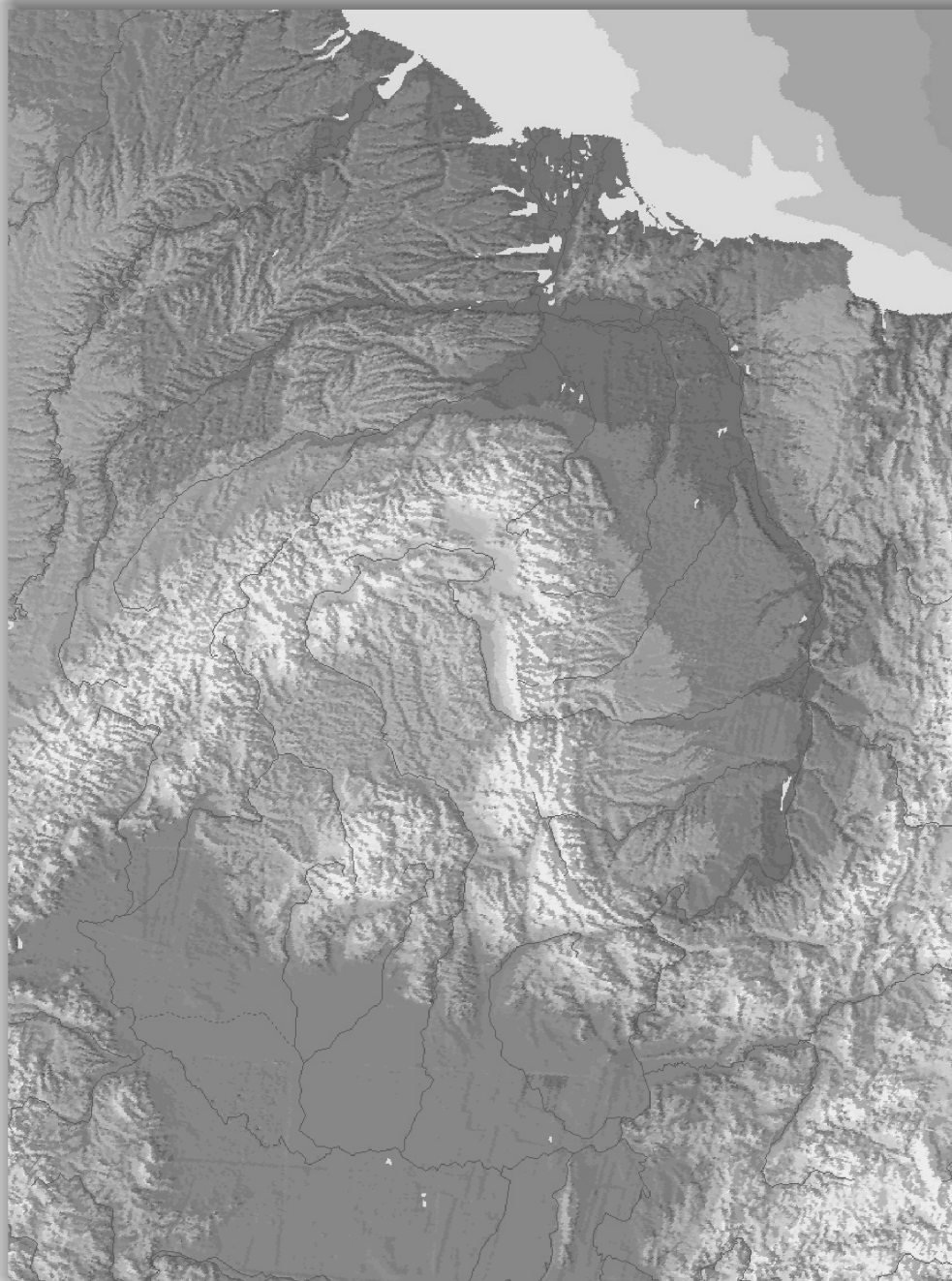
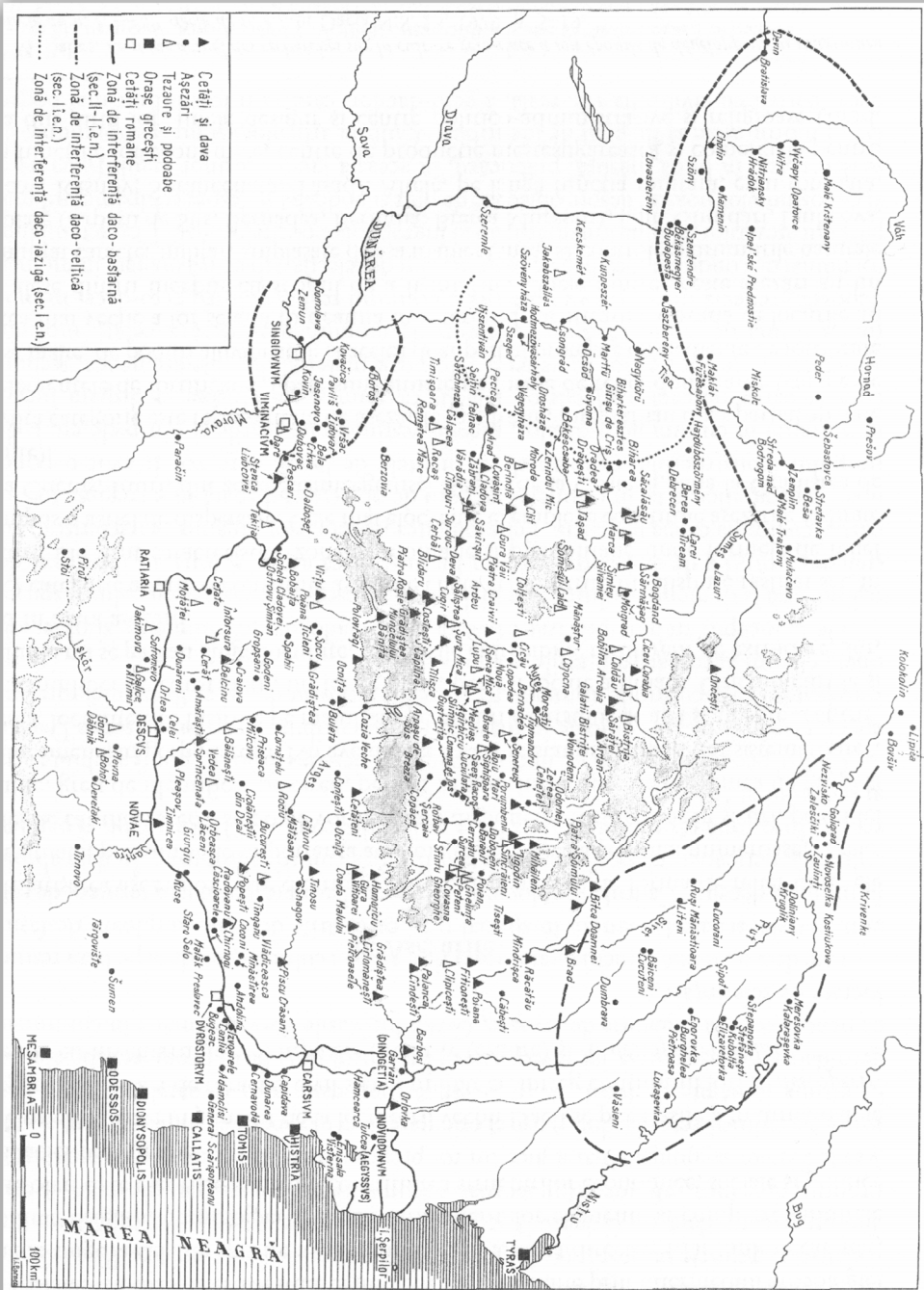

Fig. 2

IZVOARE

Cunoașterea aspectelor diverse ale celor mai îndepărtate epoci și perioade din trecutul românesc se realizează, mai ales, pe seama surselor arheologice, completate (pe măsură ce ne apropiem de timpuri mai noi) de izvoarele scrise antice. De asemenea, date interesante și utile despre realitățile trecutului îndepărtat (îndeosebi asupra istoriei geto-dacilor, a daco-romanilor și a străromânilor) pot oferi fenomenele lingvistice, etnografice, folclorice, cele de mental colectiv, care au păstrat parțial, prin tradiție, elemente străvechi. Aparent relativ puține cantitativ, izvoarele istoriei vechi sunt marcate de o diversitate din punct de vedere tipologic, ceea ce impune efortul de coroborare a datelor pe care ele ni le pun la dispoziție, în vederea reconstituirii veridice a vieții din trecut.

Principalele categorii de surse documentare ale istoriei vechi se regăsesc în împărțirea tradițională, care deosebește *izvoarele nescrise* și *izvoarele scrise*. Aceste categorii cuprind subcategoriile, care uneori se întrepătrund, delimitarea lor neputându-se opera totdeauna de o manieră netă, definitivă. În categoria izvoarelor nescrise intră, spre exemplu, în primul rând, cele arheologice, dar și cele numismatice (monede lipsite de legendă). Izvoarele scrise sunt cele literare, geografice, lexicografice, epigrafice, papirologice, numismatice (monede cu legendă) etc. Ne propunem ca, în continuare, să le trecem în revistă pe cele mai importante.

Izvoare arheologice. Arheologia (gr. *archaios* = „vechi” și *logos* = „cuvânt, știință”), în sens etimologic „știința lucrurilor vechi”, este o disciplină istorică autonomă, având ca obiect depistarea, sistematizarea și interpretarea vestigiilor materiale aflate în pământ, la suprafața acestuia sau sub apă (arheologia subacvatică), în scopul unei reconstituirii independente (pentru epocile mai vechi, lipsite de izvoare scrise – preistorie) sau prin coroborarea cu datele literare (pentru perioadele mai noi) a proceselor economico-sociale și politice sau a fenomenelor culturale care au avut loc în etapele timpurii ale istoriei omenirii. Arheologia are în vedere toate categoriile de dovezi materiale, de la cele mai simple unelte și până la operele de artă, structuri de locuire, locuri de cult și cu rost funerar etc.

Cele două mari categorii de monumente pe care le studiază arheologia sunt: *monumentele fixe* (așezări, necropole, construcții de cult, fortificații etc.) și *monumentele mobile* (unelte, arme, podoabe, alte piese din diverse materiale, ceramică etc.). În funcție de vechimea și particularitățile vestigiilor studiate, se deosebesc diferite ramuri ale acestei discipline, respectiv arheologia preistorică și protoistorică, orientală, greco-romană, bizantină, medievală etc., la care se adaugă, în ultimul deceniu, și arheologia industrială și chiar o arheologie a epocii moderne. Metodele de lucru în arheologie sunt determinate de specificul categoriei de documente care intră în câmpul ei de investigație. Fiecare perioadă istorică este reprezentată, într-un spațiu dat, prin așezări, necropole, depozite (tezaure) și descoperiri izolate ș.a., iar, la rândul lor, aceste monumente conservă, în inventarul lor, diferite tipuri de obiecte sau artefacte: olărie, unelte și ustensile, arme și echipament

militar, podoabe și piese de port, obiecte de artă (din lut; materiale litice; materii dure animale – os, corn, fildeș, dinți, cochilii; metal; foarte rar, în condiții speciale de conservare, din materii perisabile: lemn, textile, piele, papirus etc.).

Cercetarea arheologică presupune, ca punct de pornire, căutarea și identificarea monumentelor în teren, prin diferite metode de prospecțiune (anchetă, perieghază, aerofotografie, metode geofizice). Adesea se pornește de la descoperirile întâmplătoare prilejuite de accidente naturale, lucrările agricole, industriale sau edilitare. În săpătura sistematică, arheologul urmărește dezvelirea monumentelor fixe și recoltarea inventarului mobil, înregistrând cu precizie dispoziția diferitelor complexe și obiecte în plan și în succesiunea de straturi și niveluri. Prin aplicarea metodei stratigrafice, combinată cu studiul planimetriei (așa-numita „stratigrafie orizontală”), se dobândesc observații esențiale pentru reconstituirea evoluției unei așezări sau necropole. Această metodă este completată, în activitatea de cabinet, de metoda tipologică (comparativă) și de cea chorologică (cartografică); ele permit stabilirea cronologiei relative și absolute a monumentelor sau obiectelor și urmărirea difuziunii sau răspândirii lor în spațiu. Studiul documentelor arheologice duce la definirea unor aspecte culturale (grupe, faciesuri, culturi), care pot fi atribuite anumitor comunități umane, eventual chiar unei populații menționate de izvoarele literare. Pe această bază se ajunge la reconstituirea istoriei evenimențiale, constatând formarea, evoluția și dizolvarea (dispariția) unor comunități etno-culturale, urmărindu-se mișcările lor în spațiu și relațiile stabilite între ele. Prin studiul sistematic al așezărilor și necropolelor și al diferitelor categorii funcționale de obiecte, arheologia aduce o contribuție de neînlocuit la cunoașterea demografiei, economiei, structurilor sociale și politice, organizării militare, a modului de viață, obiceiurilor și credințelor, în ansamblu, a civilizației materiale și spirituale a populațiilor vechi. În atingerea acestor obiective, demersul arheologic se îmbină strâns cu studiile de epigrafie, numismatică, istoria artei și arhitecturii; cercetările de acest gen își dobândesc materialul de studiu, în principal, tot din săpăturile arheologice.

În ultimele decenii s-au dezvoltat cercetările interdisciplinare, care angajează științele „de contact” (paleoantropologia, arheozoologia, paleobotanica și ramura ei modernă, palinologia), aducând date esențiale cu privire la antropologia și demografia populațiilor străvechi, la mediul natural și modul de procurare a resurselor de subsistență în diferite perioade. Științele tehnice, cu metode specifice de analiză și determinare, contribuie, în special, la datarea obiectelor și a contextelor de descoperire cu o vârstă foarte mare (metoda carbonului radioactiv, metoda termoluminescenței etc.), la identificarea surselor de materii prime (silex, obsidiană, metale) și la cunoașterea aspectelor paleotehnologice (prelucrarea pietrei, a materiilor dure animale, a ceramicii, a sticlei, a metalelor). Prin aportul informaticii din ultimele decenii s-au dezvoltat continuu metodele de stocare (baze de date), analiză și interpretare a datelor arheologice și a devenit posibilă reconstituirea virtuală a unor peisaje paleogeografice, categorii de monumente, situri, ansambluri etc., ca și vehicularea în format digital a datelor (internet, CD-ROM etc.).

În Țările Române, inscripțiile și monedele, în general antichitățile romane sunt primele care încă din sec. al XVII-lea și al XVIII-lea au trezit interesul cărturarilor moldoveni și munteni (Miron și Nicolae Costin, Dimitrie Cantemir, Constantin Cantacuzino ș.a.) și al reprezentanților Școlii Ardelene. În 1834, prin donația unei colecții de obiecte antice romane a banului Mihalache Ghica (1792-1850) s-au pus bazele Muzeului Național (Muzeul de Istorie Naturală și Antichități) pe lângă Colegiul Sf. Sava din București; acesta este primul muzeu din Principate. În noiembrie 1864, prin decretul semnat de domnitorul Alexandru Ioan Cuza se înființa noul Muzeu Național